

Renata Suchenek
(Archiwum Dokumentacji Mechanicznej)

Programy satyryczno-rozrywkowe na antenie Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa w zasobie Archiwum Dokumentacji Mechanicznej

W 1997 r. Archiwum Dokumentacji Mechanicznej wzbogaciło się o kopie nagrań Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa (15.246 taśm magnetofonowych zawierających audycje i programy radiowe nadane w latach 1952-1994; 2000 kaset magnetofonowych zawierających audycje i programy nadane w latach 1980-1987). Większość zachowanych audycji dotyczy zagadnień politycznych, społecznych, gospodarczych i kulturalnych zachodzących w kraju i na emigracji. Wśród nich pewna część programów (ok. 4% z opracowanych do tej pory) ma charakter typowo kabaretowo-satyryczno-rozrywkowy zawierający sporą dawkę humoru. Tematem audycji i programów o charakterze satyryczno-rozrywkowym były niejednokrotnie tematy (zwłaszcza o wymowie politycznej) pomijane przez oficjalne środki przekazu w Polsce bądź obłożone rygorami cenzury. Najwięcej tego typu materiałów powstało w czasie dyrekcji Jana Nowaka-Jeziorańskiego (lata 1952-1975). Najpopularniejszymi autorami tego nurtu byli m. innymi: znany poeta Marian Hemar oraz Wiktor Budzyński i Lucjan Perzanowski.

Łącznie w fonotece Rozgłośni Polskiej RWE znajduje się ponad 400 nagrań dotyczących tej tematyki.

Wykonawcą utworów o charakterze rozrywkowym był na ogół stały zespół
- aktorów i jednocześnie pracowników Rozgłośni (m.in. Kazimiera Kaliszewska, Irena Zembrzuska, Jerzy Kopczewski, Wiktor Budzyński, Karol Dworski, Teresa Nowakowska, Zofia Budzyńska, Janina Sempolińska);
- piosenkarzy (m.in. Włada Majewska, Tola Korian, Renata Bogdańska-Anders, Jadwiga Czerwińska)
- kompozytorów (m.in. Roman Palester, Jan Markowski, Alfred Schutz, Jan Tyszkiewicz, Jacek Machniewicz)

Do najpopularniejszych audycji rozrywkowych nadawanych na antenie RP RWE zaliczyć można:

Audycje autorstwa Mariana Hemara (74 nagrania)

Marian Hemar – poeta, publicysta, satyryk, pisarz – współpracował z Rozgłośnią Polską niemal od początków jej istnienia. Przez 16 lat dzielił się za pośrednictwem RWE swoją twórczością z Krajem, gdzie miał wierną rzeszę słuchaczy. Największą popularność przyniósł M. Hemarowi jego cotygodniowy 15-minutowy program satyryczny „Kabaret Hemara” (w tym cyklu powstało około 800 odcinków). Niestety w Archiwum Dokumentacji Mechanicznej są zaledwie trzy zachowane w całości nagrania Kabaretów Hemara (prawdopodobnie więcej nagrań Kabaretu Mariana Hemara znajduje się w Archiwum Polskiego Radia – dar Władzy Majewskiej, 92 taśmy). Nagrania Kabaretów przechowywanych w Archiwum Dokumentacji Mechanicznej (dwa z nich z 1954 r. i jeden z 1963 r.) mają charakter

satyry politycznej, ośmieszającej sowiecki model socjalizmu, a szczególnie służalczy charakter komunistycznych władz polskich wobec ZSRR¹.

Stosunkowo dużo zachowało się audycji zawierających piosenki, fraszki i wiersze Hemara, których tematyka jest bardzo zróżnicowana np.:

- materiały o tematyce lwowskiej (piosenki m.in. „Droga do Lwowa”; „Mazur lwowski”; „Rozmowa z lwowskim księżyccem”; wiersz: „Maj we Lwowie”)²;

- tematyka miłosna (piosenki m.in. „Słowa miłości”; „To ta pierwsza miłość”)³;

- zagadnienia przyrodnicze (piosenki m.in. „Bal wiosenny”; „Słowiki”; „Śnieg”)⁴.

Odtwórczynią i interpretatorką największej ilości utworów Hemara była Włada Majewska, która występowała w specjalnie dla niej pisanych przez autora monologach, scenkach rodzajowych i piosenkach. Włada Majewska po śmierci Mariana Hemara organizowała audycje wspomnieniowe poświęcone jego twórczości. Zadbała, by dorobek artystyczny i literacki poety bawiący liczne rzesze słuchaczy nie uległ zapomnieniu⁵.

Na szczególną uwagę zasługuje fakt, iż Rozgłósnią Polska RWE umożliwiła Polakom w kraju usłyszeć zakazanego w PRL-u poetę i jego twórczość. Komunistyczna władza nie godziła się z jego polityczno-satyrycznymi krucjatami nadawanymi przez Radio Wolna Europa.

Audycje Mariana Hemara stanowiły ważną strawę duchową dla byłych mieszkańców kresów wschodnich II Rzeczypospolitej a w szczególności Lwowa.

Marian Hemar i Włada Majewska przy nagrywaniu „Kabaretu Hemara” w studio londyńskim

¹ Taśmy nr 400, 406, 1073.

² Taśmy nr 253, 2081, 3569, 4043.

³ Taśmy nr 3569, 3570.

⁴ Taśmy nr 3471, 3524, 4043.

⁵ Taśmy nr 1072, 2072, 35793, 37015, 46150, 46199.

Audycje autorstwa Wiktora Budzyńskiego (50 nagrań)

Wiktor Budzyński (pseud. Juliusz Boberski) – literat, aktor, reżyser, dziennikarz, twórca i kierownik przedwojennej „Wesołej Lwowskiej Fali”. Był jednym z autorów popularnej, cyklicznej, rozrywkowej audycji Rozgłośni noszącej tytuł „Podwieczorek przy mikrofonie” (kontynuacja przedwojennej audycji Polskiego Radia).

Każdy 40-minutowy – odcinek programu otwierał refren piosenki Jana Markowskiego (Jana Krzysztofa) – „Trzymajmy się, nie dajmy się”. Następnie można było usłyszeć monologi, piosenki i skecze. W programie występowały stworzone przez W. Budzyńskiego groteskowe postacie radiowe takie jak: „Hilary Proszek”, „Kajtuś”, „Ciotka Albinowa”, „Pani Miętowa i Lipowa”. W rolę „H. Proszka” opowiadającego monologi satyryczne wcielił się sam W. Budzyński; „Kajtusia” – chłopskiego filozofa, emigranta, odczytującego przed mikrofonem listy od ukochanej z Kogutkowa kreował Karol Dworski; „Ciotka Albinowa” (w tej roli Teresa Nowakowska) zabawiała słuchaczy wileńskim akcentem. Natomiast do warszawskiego folkloru nawiązywały w swoich rozmowach „Pani Miętowa i Lipowa” (Zofia Budzyńska i Janina Sempolińska).

W przekazanych do Archiwum Dokumentacji Mechanicznej materiałach dźwiękowych, zachowało się 10 audycji z lat 1955-1956, w których występują wyżej wymienione osoby⁶.

Wiktor Budzyński był również autorem audycji satyrycznych takich jak: „Z szopką akademicką po Lwowie”⁷; „Babcia i chuligan”⁸ oraz „Ballady operowej” na temat upadku Ławrentija Berii – byłego sowieckiego ministra spraw wewnętrznych⁹. Występował w różnych okolicznościowych audycjach satyrycznych Rozgłośni takich jak: „Rewia sylwestrowa”¹⁰; „Wielkanocny Klub Kawalarzy”¹¹.

⁶ Taśmy nr 260, 262-264, 371-372, 376-377, 380-381, 496.

⁷ Taśma nr 4429.

⁸ Taśma nr 2181.

⁹ Taśma nr 47.

¹⁰ Taśma nr 206, 461.

¹¹ Taśma nr 100.

„Podwieczorek przy mikrofonie”. Od lewej: Teresa Nowakowska („Ciotka Albinowa”); Irena Broniecka-Radwańska; ; Hanna Wańska-Dorwska; Janina Sempolińska („Pani Lipowa”); Zofia Budzyńska („Pani Miętowa”); Janina Katelbach

Od lewej: Wiktor Budzyński („Hilary Proszek”) – autor audycji „Podwieczorek przy mikrofonie” i Jan Markowski („Jan Krzysztof”) kompozytor, autor „Marsza Mokotowa” i innych piosenek akowskich.

Audycje autorstwa Lucjana Perzanowskiego (9 audycji)

Lucjan Perzanowski – dziennikarz, publicysta, spiker – rozpoczął swoją pracę w Rozgłośni pod koniec lat 60-tych. Oprócz krótkich komentarzy politycznych (emitowanych głównie w „Panoramie dnia” oraz w „Faktach, Wydarzeniach, Opiniach”) był autorem słuchowisk satyrycznych nawiązujących do życia partyjnych dygnitarzy w Polsce (np. „Rozmowa Gomułki Władysława z Jagiełłą Władysławem o uczelniach, żakach i innych sprawach”; Jak zwalczać RWE – narada specjalistów PZPR”; „E-POP-eja, czyli dramat PZPR-owy w trzech szczeblach”), w których wyszydzał liczne ich wady¹².

Lucjan Perzanowski zasłynął także jako autor licznych komentarzy dotyczących Andrzeja Czechowicza – byłego pracownika RWE – w rzeczywistości agenta służb wywiadowczych PRL. Do tej sprawy nawiązał m.in. w jednej ze swoich audycji satyrycznych pt. „Porucznik Szmatuła wykonał zadanie”¹³.

Oprócz wymienionej najpopularniejszej trójki autorów audycje satyryczne tworzyli i brali w nich udział także inni pracownicy i współpracownicy RWE. Były to najczęściej audycje okolicznościowe takie jak: rewie świąteczne (Bożonarodzeniowe i Wielkanocne), rewie sylwestrowe oraz szopki polityczne. Składały się one na ogół z przedstawienia teatralnego złożonego z krótkich scenek satyrycznych i piosenek w wykonaniu pracowników Rozgłośni występujących często wraz z rodzinami. W programach tych przede wszystkim ośmieszano zjawiska społeczno-polityczne panujące w PRL. Możemy przypuszczać, że te audycje pojawiały się, co roku na antenie RWE – w naszych zbiorach zachowało się zaledwie 12 takich audycji.

W fonotece RWE znaleźć można także jednostkowe audycje satyryczne wspólnie stworzone przez redaktorów RWE np. („Satyra wolna, lecz niedozwolona”; „Satyra polityczno-obyczajowa w przedwojennej Polsce”)¹⁴ oraz autorstwa konkretnych redaktorów, na co dzień nie zajmujących się rozrywką: Edwarda Chudzyńskiego (np. „Cudze piórka” – parodia piosenek zagranicznych i polskich)¹⁵, Wiktora Trościanko (np. „Powrót taty, czyli ballada po trzecim plenum”)¹⁶; Henryka Rozpędowskiego („Dowcip Warszawy”)¹⁷; jak również Jacka Kaczmarskiego i Piotra Załuskiego („Judy marcowe” – kabaretowe słuchowisko związane z wydarzeniami politycznymi marca 1968 r.)¹⁸.

Do tematyki kabaretu i satyry nawiązywała także w swoich trzech (zachowanych w fonotece RWE) audycjach Alina Grabowska. Poruszała w nich problemy kabaretów i teatrów satyrycznych w PRL (tytuły tych audycji: „Współczesny polski kabaret PRL; „Studenckie teatry i kabarety w PRL”; „Satyra z czarnej listy”)¹⁹.

W materiałach Rozgłośni znajduje się również taśma zawierająca trzy skecze z udziałem legendarnego już dziś duetu Szczepka (Kazimierza Wajdy) i Tońka

¹² Taśmy nr 1584, 2104, 2594.

¹³ Taśma nr 701.

¹⁴ Taśmy nr 41181, 2077.

¹⁵ Taśma nr 2803.

¹⁶ Taśma nr 338.

¹⁷ Taśma nr 2501.

¹⁸ Taśma nr 42949.

¹⁹ Taśmy nr 633, 2861, 38458.

(Henryka Vogelfengera) – gwiazd „Wesołej Lwowskiej Fali”: „Sernik”; „Przy telefonie”; „Niech nie je”. Są to nagrania archiwalne z 1945 r., odbijające rzeczywistość, w której ich bohaterowie znaleźli się w czasie wojny z daleka od Polski i Lwowa²⁰.

Na antenie RWE prezentowane były przysłane z Kraju nagrania polskich artystów satyrycznych, które w Polsce były często cenzurowane m.in. Jacka Fedorowicza (wystąpienia satyryczne z cyklu „Kolega kierownik”)²¹, Jana Pietrzaka (monologi oraz piosenki np. „Piosenka o małym konformizmie”; „Żeby Polska była Polską”)²²; Wojciecha Młynarskiego (piosenki np. „Ballada o Dzikim Zachodzie; „Papierowy żołnierz”; „Róbmy swoje”; „Przetrwamy”)²³ oraz programy kabaretowe „Piwnicy pod Baranami”²⁴.

Należy wspomnieć, że dużą porcję rozrywki dostarczały słuchaczom RWE w Polsce audycje typowo muzyczne obejmujące wszystkie rodzaje i gatunki muzyki (poczynając od muzyki poważnej, przez muzykę ludową, pieśni i marsze wojskowe po utwory o charakterze rozrywkowym). Autorem najbardziej popularnych audycji zawierających muzykę lekką był Jan Tyszkiewicz – kierownik redakcji muzycznej RWE. Do najbardziej lubianych audycji jego autorstwa należały m.in. „Rendez-vous o 6.10”; „Godzina bez Kwadransu”; „Złota płyta”; „Z mojego ulubionego repertuaru”; „Świat muzyki filmu i teatru”. W audycjach tych prezentowano aktualne światowe przeboje; relacje z festiwali muzycznych (np. „Eurowizja”)²⁵; wywiady z piosenkarzami (np. Boby Wintonem, Czesławem Niemieniem, Krystyną Konarską, Gilbertem Becaud)²⁶ oraz zespołami muzycznymi (rozmowa z członkiem zespołu „The Beatles” Georgem Harrisonem)²⁷.

Na opracowanie oczekuje jeszcze Taśmoteka Muzyczna Rozgłośni Polskiej RWE (ok. 1000 taśm).

Z perspektywy minionego czasu śmiało możemy powiedzieć, że twórczość rozrywkowa odegrała bardzo istotną rolę w tamtych trudnych dla Polaków czasach. Twórczość radiowa płynąca z Monachium dawała słuchaczom zastrzyk humoru i optymizmu. Pozwalała z humorem spojrzeć na codzienne problemy życia w PRL, dawała wiele do myślenia a przede wszystkim nadzieję.

²⁰ Taśma nr 5451 (kopia płyty).

²¹ Np. Taśmy nr 40701, 43589, 43803, 43867, 43873.

²² Np. Taśmy nr 3449, 3516, 4549, 5188, 5190, 5191, 38458.

²³ Np. Taśmy nr 67-68, 3490, 4168, 4438.

²⁴ Taśmy nr 14, 189/k, 42336.

²⁵ Taśmy nr 3249, 3265.

²⁶ Taśmy nr 3171, 45864, 2231, 45913-45914.

²⁷ Taśmy nr 5785, 5796.